

Олексій ОНИЩЕНКО,

ген. директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
академік НАН України

Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст.: основні тенденції розвитку та напрями діяльності

У статті розглядаються основні тенденції розвитку бібліотечної справи за часів незалежності України, за нових соціально-політичних та економічних реалій: формування нового бібліотечного законодавства, удосконалення системи бібліотек, формування нової інфраструктури бібліотечно-бібліографічних установ, фахової періодики, інформатизації бібліотечної справи, формування електронних ресурсів та електронних бібліотек в Україні, активізації використання фондів, становлення нових умов управління та матеріально-технічного забезпечення діяльності бібліотек, реорганізації системи вищої освіти, підготовки кадрів вищої кваліфікації у бібліотечній справі, активізації міжнародного співробітництва, збереженості фондів, розвитку наукових досліджень.

Ключові слова: українські бібліотеки у 90-ті роки ХХ ст., тенденції розвитку бібліотечної справи, інформатизація бібліотек.

This work overviews main tendencies in development of library institutions under conditions of the independent development of Ukraine, new socio-political and economical realities. Special attention is paid to the formation of the new library legislations, improvement of the library system, shaping of the new infrastructure of bibliography based library institutions. Professional periodicals, informatization of the library structures, formation of the electronic resources and libraries in Ukraine are overviewed in this work. Attention is paid to growing use of funds, establishment of the new conditions in supervision and supply of the libraries with materials and technology, reorganization of the higher education system, professional, high-level qualification of training for the libraries employment force are. This work also outlines international relations, safekeeping of the funds, and development of the studies of scientific problems within library institutions.

Keywords: Ukrainian libraries, 1990-ies, 90-ies of XX century, tendencies in the development of libraries, library informatization.

З 1991 р. в Україні розпочався новий етап національно-державного будівництва, який створив сприятливі передумови для розвитку бібліотек, бібліотечної справи та бібліотечної науки. Бібліотеки як органічна частина державної інфраструктури починають трансформувати свої функції відповідно до потреб нового суспільства, української державності, національної освіти, науки та культури. Бурхливо розвиваються гуманітарні науки, зростає кількість досліджень раніше заборонених, як націоналістичних проблематик історичного минулого українського народу, започатковуються об'єктивні дослідження історичних процесів на повноцінній джерельній базі. Культурні процеси й, передусім, поступове звільнення від заборон на інформацію поставили перед бібліотеками завдання якнайшвидшого наукового опрацювання неактуалізованих у попередні роки історико-культурних рукописних та книжкових фондів, удосконалення науково-пошукового апа-

рата, методів і форм обслуговування читачів. Аналогічні завдання постали й перед бібліотечною освітою. Водночас прискорення процесу інформатизації суспільства створило нові умови діяльності бібліотек у світі, що швидко змінюється. Розпочалася трансформація бібліотек від книгозховищ до бібліотечно-інформаційних центрів, зросли темпи подолання стереотипів та традиційного консерватизму бібліотечної справи.

Зміни у державотворчому процесі.

Створення нового бібліотечного законодавства

Однією з важливих умов розвитку бібліотек та бібліотечної справи після 1991 р. було створення правового простору для розвою культури та, відповідно, основ законодавства України про культуру (1992)¹. Законодавче забезпечення бібліотечної галузі зазнало фундаментальних змін. Воно почало розвиватися у комплексі законів про культуру, про бібліотеки і бібліотечну справу, про

обов'язковий примірник, про доступність інформації та інших нормативно-правових актів, міжнародних угод, ратифікованих Верховною Радою України, де бібліотека розглядається як чинник історико-культурного середовища.

Бібліотека та бібліотечні фонди були визнані такими об'єктами, що мають бути занесені до спеціального Державного реєстру національного культурного надбання. Передбачалося, що держава має дбати про їх розвиток, охорону, гарантувати вільний доступ до пам'яток історії та культури, музейних, бібліотечних, архівних фондів, забезпечити окремим соціальним групам громадян (дітям дошкільного віку, учням, студентам, пенсіонерам, інвалідам) доступ до культурних цінностей на пільгових умовах. Законодавством заборонялося вилучення друкованих видань, творів, експонатів, документів із бібліотечних, музейних і архівних фондів, знищення об'єктів матеріальної і духовної культури з ідеологічних та політичних міркувань. Бібліотеки як об'єкти національної культури не підлягали роздержавленню. Окремою урядовою постановою за № 466 від 12.08.92 р. було ухвалено Положення про Державний реєстр національного культурного надбання².

Оскільки бібліотеки увійшли до складу національної системи науково-технічної інформації і формування довідково-інформаційних фондів (обробка, зберігання, поширення і використання інформації, інформаційне забезпечення юридичних та фізичних осіб), на них поширилось й законодавство у галузі інформації: Закон про інформацію (1992)³ та Закон про науково-технічну інформацію Національного інформаційного фонду України (1993)⁴.

Цей процес супроводжується докорінними змінами у бібліотечному законодавстві, типах та видах бібліотек, структурі і змісті бібліотечної діяльності, відкритті повного доступу до бібліотечних фондів та інформації, що в них міститься, у засадах формування бібліотечних ресурсів.

Уперше в історії України приймаються окремі закони – Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1993) (поправки до нього були внесені у 1996 р.) та Закон України «Про обов'язковий примірник документів» (1999)⁵. Прийняття цих законодавчих актів створило нові умови для розвитку бібліотек. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» чітко визначив статус бібліотек, правові та організаційні засади їх діяльності, спрямованої на реалізацію прав громадян на вільний доступ до інформації, знань, залу-

чення до цінностей національної та світової культури, науки, освіти, що зберігаються у бібліотечних фондах. Бібліотеки визнаються юридичними особами, що не підлягають приватизації, забороняється вилучення з бібліотечних фондів документів за ідеологічними чи політичними мотивами. Вперше законом передбачалося, що коли ратифіковані в Україні міжнародні договори встановлюють інші норми, ніж вітчизняне законодавство, то практика бібліотечної діяльності має функціонувати за міжнародними правилами.

Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» декларуються такі основні напрями бібліотечної політики: підтримка бібліотечної справи та її розвиток шляхом гарантованого фінансування бібліотек, пільгової податкової, кредитної та цінової політики; фінансування створення інформаційних мереж і телекомунікаційних систем для інформаційного обміну, входження у світові глобальні комп'ютерні мережі, об'єднання та забезпечення доступності розподілених бібліотечних ресурсів; стимулювання взаємовикористання бібліотечних ресурсів через систему міжбібліотечного абонементу, зведених каталогів, депозитаріїв, обмінних бібліотечних фондів, інтеграцію бібліотек у світовий інформаційний простір; координація діяльності бібліотек усіх форм власності, регулювання діяльності на основі кооперації бібліотек державної і комунальної власності; забезпечення розвитку бібліотечного обслуговування соціально незахищених верств населення; розроблення програм і стратегій розвитку бібліотечної справи та забезпечення їх цільового фінансування; створення умов для міжнародного бібліотечного співробітництва⁶. Загалом бібліотечна політика в Україні підпорядковувалася задоволенню інформаційних потреб усіх категорій населення, інформаційному забезпеченню процесів реформування суспільства та збереженню національної культурної спадщини.

Закон України «Про обов'язковий примірник документів» відкриває новий етап розвитку в системі обов'язкового примірника, його дія поширюється на всі види носіїв інформації, у т. ч. електронні, а також у сфері стандартизації, метрології та сертифікації. Ним забезпечується функціонування Національного інформаційного фонду України як сукупності «інформаційних фондів (інформаційних ресурсів) держави: архівного, бібліотечного, стандартів, архіву друків, фонду фільмів, патентного та інших фондів»⁷. Сфера дії Закону поширюється на документи, виготовлені юридичними та фізичними

особами України як у самій державі, так і поза її межами⁸.

Розвивається нормативна база діяльності публічних бібліотек. З метою запобігання занепаду масових бібліотек, постановою Кабінету Міністрів України приймаються «Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні», де визначаються такі норми: у сільській місцевості від 500 до 3 тис. населення – 1 загальнодоступна бібліотека на території сільської ради; далі – 1 бібліотека на 3–5 тис. чоловік. У багатоповерхових житлових районах міст – 1 бібліотека на 30 тис., із середньоповерховою забудовою – 1 на 15–20 тис., з малоповерховою забудовою – 1 на 5–8 тис. мешканців. В областях створюються універсальні наукові обласні бібліотеки, у Симферополі та Києві – міські. В кожному обласному центрі існують бібліотеки для дітей, а також юнацькі бібліотеки – у містах з понад 500-тисячним населенням, а юнацькі обласні – в обласних центрах⁹.

Хоча в країні й мали місце негативні процеси, що вплинули на розвиток бібліотечної справи, зокрема, економічна криза, розпад системи книговидання і книгорозповсюдження, зростання цін, податкового тиску, інфляція, небезпека збереженості фондів, передусім, стосовно невеликих масових бібліотек, формування законодавства все-таки створило юридичні засади механізму захисту бібліотек. Та власне у цей час розпочався, по суті, вільний розвиток бібліотечної справи в країні.

Удосконалення системи бібліотек, формування нової інфраструктури бібліотечно-бібліографічних установ, фахової періодики

За нових умов удосконалюється система бібліотек, поступово формується сучасна інфраструктура бібліотечно-бібліографічних установ.

У цей час постійно зростає кількість бібліотечних установ. З 1900 р. функціонувала Кримськотатарська бібліотека ім. І. Гаспринського як філія Сімферопольської міської центральної бібліотеки для дорослих. У 1996 р. вона набуває статусу самостійної Республіканської кримськотатарської бібліотеки ім. І. Гаспринського. Заклад збирає твори друку, рукописи і документи кримськотатарською мовою та літературу про кримських татар іншими мовами.

У 1999 р. створюється Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. З 2002-го вона отримує обов'язковий примірник усіх навчальних, навчально-методич-

них видань для навчальних закладів усіх типів, наукових видань з питань педагогіки та психології, що виходять в Україні, і набуває статусу бібліотеки загальнодержавного значення.

Нові наукові бібліотеки відкриваються у новостворених навчальних закладах, зокрема, у 1992 р. – бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»; у 1994-му – бібліотека Національного університету «Острозька академія»; у 1996-му – бібліотеки Кримського державного інженерно-педагогічного інституту та Української академії банківської справи; у 1998 р. – бібліотека Інституту муніципального менеджменту в Києві.

У комплексі з новими державотворчими процесами протягом 90-х років реалізується одна з найважливіших функцій держави в галузі науки, освіти, культури – створення національних установ, серед яких національні бібліотеки посідають пріоритетне місце. Державній бібліотеці Міністерства культури України постановою Верховної Ради України № 3158-ХІІ від 3.05.93 р. надається статус Національної парламентської бібліотеки України (далі – НПБ)¹⁰; Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського НАН України Указом Президента України № 244/96 від 05.04.96 р. повертається статус і назва «Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського» (далі – НБУВ)¹¹.

Набуває статусу наукових й низка інших бібліотек. Крім тих, що були визнані науковими установами раніше (НБУВ, ЛНБ та ін.), отримують статус наукових установ Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН, Державна науково-педагогічна бібліотека України, Книжкова Палата України та ін. Було переглянуто право наукових бібліотек визначати свою структуру відповідно до їхніх функцій. І через деякий час у складі великих наукових бібліотек створюються наукові інститути, центри, служби. Так, на комплексні науково-бібліотечні центри перетворюються Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника.

Бібліотекам надається право самостійно вирішувати науково-організаційні питання внутрішньої діяльності. Для забезпечення комплексного вирішення завдань збирання, зберігання і використання документної інформації та документально-інформаційних ресурсів у складі НБУВ з 1993 р. починають функціонувати науково-дослідні інститути: бібліотекознавства, української книги, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень, а також 4 центри – бібліотечно-інформаційних технологій, консервації та реставрації, культурно-просвітниць-

кий, редакційно-видавничий¹². При Бібліотеці засновано Національну юридичну бібліотеку, а також Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади¹³. Новою за змістом та функціями для України структурою є створений у НБУВ за Указом Президента України від 11 жовтня 1996 р. Фонд президентів України, де збираються, зберігаються та залучаються до наукового і культурного обігу документальні матеріали, що відображають політичну, державну діяльність та життя президентів України. Сьогодні там накопичена значна колекція документів, інформаційних ресурсів щодо інституту президентства в Україні, здійснюється прес-моніторинг соціально-політичних процесів у країні із застосуванням автоматизованих систем обробки ключових фрагментів публікацій у режимі щоденного відстеження реакції преси на політичні події із залученням широкого кола джерел (понад 300 видань)¹⁴.

Львівська бібліотека створила Центр періодики, який розпочав фундаментальні дослідження з історії української періодики, а нині вже готує до друку збірники наукових праць, науково-інформаційні видання, енциклопедії.

Бібліотечна система України сьогодні об'єднує всі види бібліотек, підсистеми яких виокремлюються за такими критеріями: за масштабом (національні, загальнодержавні, республіканські (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, селищні, сільські); за змістом фондів (універсальні, міжгалузеві, галузеві); за призначенням (публічні, спеціальні – наукових установ, навчальних закладів, підприємств, організацій, відомств; спеціалізовані (дитячі, юнацькі, для осіб з особливими потребами)¹⁵.

Наприкінці ХХ ст. в Україні існувало близько 40 тис. бібліотек, об'єднаних у мережах міністерств (культури, освіти і науки, охорони здоров'я, сільськогосподарства), академій наук (національної, педагогічної, медичної, аграрної), а також інших відомств, профспілок, підприємств, установ і організацій. Велике значення мають наукові бібліотеки України, яких сьогодні нараховується близько 500. Саме вони зберігають абсолютну більшість не лише бібліотечних фондів, а й науково-інформаційного потенціалу бібліотечних ресурсів. Розвивається мережа приватних бібліотек, які на даному етапі виконують функції домашніх бібліотек їх власників.

Головні бібліотеки країни, поруч із загальнодержавними функціями, виконують роль центральних для бібліотечної системи відповідних відомств, зокрема, для Національної академії наук України –

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського; для централізованої системи Міністерства культури і мистецтв головна бібліотека – Національна парламентська; для Міністерства освіти і науки – Наукова бібліотека Київського національного університету ім. Тараса Шевченка; для Міністерства охорони здоров'я – Державна наукова медична бібліотека; для Міністерства сільськогосподарства – Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека. Виконання загальнодержавних завдань та координації діяльності бібліотек різних відомств дає змогу на єдиних засадах здійснювати формування інформаційного ресурсу і охоплювати усі соціальні інститути, професійні кола та верстви населення різноманітним бібліотечним сервісом.

Усі бібліотеки об'єднані у мережу державних бібліотек, що враховує стан та відомчу підпорядкованість цих установ. Так, на сьогодні в Україні існує 985 медичних бібліотек різних рівнів та відомств, а Державна наукова медична бібліотека є методичним і координаційним центром. Другим таким центром є Харківська обласна наукова медична бібліотека. Крім того діють 23 обласних, Автономної Республіки Крим, Севастопольська міська, 47 – при науково-дослідних установах, 125 – при закладах освіти, 787 – при закладах охорони здоров'я¹⁶.

З'являються нові за формою бібліотеки, зокрема електронні. У 90-х роках ХХ ст. набула поширення така форма міжнародної бібліотечної співпраці, як «бібліотека в бібліотеці» – бібліотека однієї держави у бібліотеці іншої (або спеціалізовані фонди). У бібліотеках Львова, Чернівців, Харкова існують «австрійські бібліотеки». У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського – австрійська й іранська, у бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія» – бібліотека української діаспори.

Активно працює Книжкова Палата України. Сьогодні вона випускає цілу низку державних бібліографічних покажчиків, побудованих за видовим принципом: «Літопис книг», «Літопис авторефератів», «Літопис нотних видань», «Літопис образотворчих видань», «Літопис картографічних видань», «Літопис інформаційно-аналітичних видань»¹⁷.

Інформатизація бібліотечної справи, формування електронних ресурсів та електронних бібліотек в Україні

У 1990-х рр. в Україні відбувається активне формування електронних ресурсів та електронних бібліотек.

Процес інформатизації нашого суспільства активізувався з прийняттям Закону України «Про національну програму інформатизації», а також Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо впровадження системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин». Ухвалення цих актів сприяло визначеності Міністерства культури і мистецтв України у підходах до формування державної політики і розроблення державної міжвідомчої бібліотечно-інформаційної програми «Елібр». При Міністерстві створюється міжвідомча рада з питань інформатизації бібліотек, до складу якої входять не тільки фахівці бібліотечної справи, але й програмісти, вчені, працівники Національного агентства з питань інформатизації, представники інших державних органів управління, Книжкової Палати України. Головне завдання ради – вироблення дій, спрямованих на розвиток міжвідомчої кооперації бібліотек, формування і використання електронних баз даних, розвиток мережевих технологій взаємодії бібліотек, формування телекомунікаційного середовища для взаємного доступу у використанні інформаційних ресурсів¹⁸.

Започатковується Національна електронна бібліотека України на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та електронних ресурсів наукових бібліотек. Основними її компонентами є: електронний каталог НБУВ, який відбиває обов'язковий примірник вітчизняних творів друку; загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», що розкриває зміст монографій, енциклопедій, довідників, словників, періодичних видань, збірників наукових праць, матеріалів конференцій, авторефератів, дисертацій, препринтів тощо; депозитарій повних електронних версій опублікованих матеріалів¹⁹. Починають функціонувати електронні бібліотеки, які створюються у поточному режимі. Серед них: Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Кіровоградська обласна універсальна бібліотека ім. Д. І. Чижевського, Наукова бібліотека Тернопільського державного технічного університету. В цих бібліотеках сформовано значні фонди електронних документів, створено пошуковий апарат на них²⁰. Майже всі загальнодержавні, обласні універсальні та університетські бібліотеки мають електронні каталоги нових надходжень.

До бібліотечної справи належить не тільки накопичення ресурсу, а й весь комплекс підготовки йо-

го до використання – інвентаризація, класифікація, каталогізація документів, створення науково-пошукового апарата. Тому в 90-х рр. відбуваються паралельний розвиток прикладних досліджень цього процесу і створення стандартів бібліографічного та археографічного опису, систем бібліотечно-бібліографічної класифікації, всіх видів карткових і електронних каталогів та спеціальних баз даних, різних бібліографічних покажчиків, ведення поточної і ретроспективної бібліографії, а також видання наукових каталогів та покажчиків рукописних фондів, рідкісної та цінної книги, спеціалізованих видань. Ця діяльність тісно пов'язується із переведенням бібліотек на нові бібліотечні технології та формування принципово нових за змістом електронних ресурсів. Упровадження Інтернет-мережі та цифрових технологій відкрило нову еру інформаційного суспільства, створило необхідні умови для переходу нашого суспільства до суспільства знань. Це визначило й перегляд ролі бібліотек у майбутньому суспільстві знань, виникнення корпоративних форм створення і використання електронних ресурсів між бібліотеками та між бібліотеками й іншими соціальними інституціями.

Порушуються питання про організацію при великих бібліотеках електронного видавництва для поступального розвитку в сфері документних інформаційних комунікацій України з одночасним збереженням традиційних видавничих технологій, про формування зібрань електронних видань на компакт-дисках, започаткування нової складової загальнодержавної системи розповсюдження документів; розроблення ліцензійно чистих програмних засобів і технологій інтелектуальної обробки інформації та розкриття знань, акумульованих у фондах електронних документів, для створення нових бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів.

Деїдеологізація та активізація використання фондів, нові умови управління та матеріально-технічного забезпечення діяльності бібліотек

Суспільно-політичні реформи спричинили значне зростання інтересу до національної історії та культури, сприяли розкриттю спецховищ та випуску раніше забороненої літератури у галузі національної культури та політичного розвитку суспільства. Розконсервовуються величезні обсяги книжкових фондів, що не опрацьовувалися впродовж майже 70 років, зокрема, націоналізовані у 1918 р. бібліотеки

дореволюційних державних установ, духовного відомства, а також фонди, що відбивають питання національного розвитку України, особисті книжкові та архівні колекції діячів національного або опозиційного руху, спеціальні колекції.

Одночасно актуалізуються рукописні фонди бібліотек. Розпочинається опрацювання величезних обсягів рукописних документів. До суспільного користування потрапляє велика кількість рукописних фондів – або свого часу оголошених неактуальними, або особових фондів репресованих діячів української науки та культури. За короткий термін до наукового обігу залучається абсолютно новий пласт історико-культурної та наукової інформації, що потребує наукового опрацювання, а відповідно – перегляду рубрикації та структури науково-пошукового апарата. В наукових бібліотеках і, передусім, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського створюється колекція видань зарубіжної україніки, де представлені видання всіх українських товариств, видавництв, наукових інституцій, працівників-українців відомих бібліотек світу, діячів української діаспори. В основу колекції було покладено зібрання авторів з розсекречених спецфондів, що поповнювалося подарунками книжок української діаспори наприкінці 80–90-х рр. Сьогодні фонди україніки розвиваються за рахунок дарів – серед жертводавців Ганна Фігус-Ралько, Є. Желіховський, Л. Гузар, Я. Б. Рудницький, А. Гнатишин, С. Ладиженський, В. Комаринський та багато інших²¹.

Розвивається система управління і пов'язаного з нею фінансового, матеріально-технічного забезпечення бібліотек та бібліотечної справи. Державне управління бібліотечною справою передбачає: формування єдиної державної політики у бібліотечній галузі; розроблення і реалізацію державних програм її розвитку; створення об'єднаної бібліотечно-інформаційної системи; сприяння координації у комплектуванні і використанні бібліотечних фондів; організацію розроблення державних бібліотечних стандартів, інструкцій, положень та інших нормативних документів; контроль за діяльністю бібліотек державної і комунальної форми власності, збереженням ними бібліотечного фонду України; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів; сприяння науковим дослідженням та інформаційно-методичному забезпеченню у галузі бібліотечної справи.

В Україні загальне методичне керівництво бібліотеками було покладено на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у

галузі культури, зокрема на Міністерство культури і мистецтв. Інші міністерства і відомства здійснювали керівництво мережею підпорядкованих їм бібліотек, координуючи свої зусилля з Міністерством культури і мистецтв.

На нових засадах об'єднується і розвивається бібліотечна спільнота. У 1992 р. пройшов I Всеукраїнський конгрес бібліотекарів, де були поставлені вкрай важливі завдання перед бібліотечною галуззю з урахуванням нових суспільно-політичних умов та розвитку інформаційного суспільства. Громадськість бере участь в управлінні бібліотечною справою шляхом створення наглядових і читачьких рад, товариств друзів бібліотек, через благодійну і спонсорську допомогу бібліотекам.

Розширюються права бібліотек стосовно організації своєї діяльності. Управління конкретними бібліотеками здійснюють їх адміністрації на чолі з директором або адміністрацією власника (засновника), якщо установа не є самостійною юридичною особою. При управлінні конкретними бібліотеками основна увага у даний період звертається на питання їх розвитку відповідно до потреб інформаційного суспільства, ринкових відносин, підвищення кваліфікації кадрів, упровадження інновацій у бібліотечну практику, збагачення і збереження бібліотечних фондів, розширення бібліотечних послуг, поліпшення координації діяльності з бібліотеками відповідних мереж і систем, розвитку міжнародного співробітництва.

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення бібліотек здійснюється їх власниками (засновниками). Державні та комунальні бібліотеки фінансуються з державного і муніципального бюджетів. Додаткове фінансування бібліотек всіх форм власності може здійснюватися за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб, коштів від господарської діяльності бібліотек, спонсорських, благодійних внесків.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» гарантує державний захист майнових прав бібліотек усіх форм власності. Земельні ділянки, на яких розташовані бібліотеки державної і комунальної власності, передаються їм у безстрокове користування відповідно до земельного законодавства. Бібліотечний фонд, будівлі, споруди, приміщення, обладнання та інше майно, що є державною та комунальною власністю або передане замовником державним і комунальним бібліотекам, належить їм на правах оперативного управління. Законами України забороняється переміщення бібліотек без надання рівноцінного

упорядкованого приміщення для обслуговування користувачів бібліотеки, роботи працівників, зберігання бібліотечних фондів.

Обов'язковою складовою бібліотечної справи є забезпечення соціальних гарантій для працівників бібліотек. В Україні на працівників бібліотек всіх форм власності, всіх видів та типів поширюються гарантії, встановлені законодавством про працю, соціальне страхування та пенсійне забезпечення.

Реорганізація системи вищої освіти, підготовки кадрів вищої кваліфікації у бібліотечній справі

Після здобуття незалежності відбувається реформа вищої освіти і, відповідно, підготовки професійних бібліотечних кадрів в Україні. Інститути культури перетворюються на національні державні інституції: Київський національний університет культури і мистецтв та Харківська державна академія культури (1998). Нині професійні бібліотечні кадри готуються у Київському національному університеті культури і мистецтв та його Миколаївській філії, Харківській державній академії культури, Рівненському гуманітарному університеті.

З урахуванням потреб розвитку бібліотечної справи відбувається трансформація бібліотечного фахівця у працівника сфери інформаційної діяльності, тому перед системою бібліотечної освіти постають нові вимоги. Бібліотечна освіта перебудовується з урахуванням переходу українського суспільства на інформаційний та інноваційний шляхи розвитку.

Бібліотечні професії поповнюються низкою спеціальностей, що відбивають потребу в нових фахівцях та інтегративних працівниках у бібліотеці, розширюється коло традиційних предметів, вводяться нові актуальні курси у галузі інформології, маркетингу, документально-інформаційних наук, документознавства тощо. Крім традиційних бібліотекарів, бібліографів і книгознавців, навчальні заклади готують нині бібліотечних менеджерів, маркетологів, технологів, комп'ютеризаторів, спеціалістів у галузі бібліотечних зв'язків з громадськістю. Безперервна бібліотечна освіта здійснюється через фахові семінари, конференції, симпозіуми, самонавчання, бібліотечну пресу.

Навчальна база поповнюється новими підручниками та посібниками, створеними вітчизняними авторами. Зокрема, це колективні та індивідуальні підручники з бібліотекознавства (В. О. Ільганаєва,

Г. Д. Ковальчук, І. А. Мейжис, В. Я. Онуфрієва, В. Г. Попроцька, Т. П. Самійленко, М. С. Слободяник)²², інформаційного сервісу в Інтернеті (В. М. Шейко, Б. М. Смолянський, Л. Я. Філіпова)²³, документознавства та бібліографознавства (Н. М. Кушнарєнко, Г. М. Швецова-Водка, А. А. Соляник)²⁴.

Розвивається українська школа бібліотечних кадрів вищої кваліфікації. Кадри вищої кваліфікації починає готувати аспірантура і докторантура Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської академії культури та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У 80-х рр. розвиток національної школи у галузі бібліотечних наук здійснювався переважно на базі загальносоюзних центрів бібліотекознавства (у Москві та Ленінграді). На початку 90-х рр. була підготовлена українська школа бібліотекознавців нового профілю, які займалися питаннями розвитку науково-інформаційних, організаційних аспектів діяльності бібліотеки в умовах розвитку автоматизації – Т. В. Девтерева, С. Г. Кулешов, О. Б. Поліська, В. К. Скар, В. В. Терно, Л. І. Тітова, Т. П. Павлуша, Т. А. Белобратова. Всі вони захистили кандидатські дисертації.

При Київському національному університеті культури і мистецтв відкриваються спеціалізовані вчені ради з історичних та педагогічних наук із захисту кандидатських, а при НБУВ – кандидатських і докторських дисертацій з історичних наук (бібліотекознавство, бібліографознавство та книгознавство), а також з технічних наук (бібліотечні системи та мережі). З'явилися перші доктори наук, підготовлені на базі власної школи – В. О. Ільганаєва, Т. І. Ківшар, С. Г. Кулешов, В. П. Ляхоцький, А. А. Непомнящий, І. А. Мейжис, М. С. Слободяник, Л. Я. Філіпова, Г. М. Швецова-Водка та ін. Нострифіковані докторські, що були захищені поза межами України (Н. М. Кушнарєнко, А. С. Чачко).

Велике значення мало включення у систему наукових кадрів фахівців інших спеціальностей, залучення до бібліотечної системи докторів історичних наук, які захистили роботи з інших спеціальностей – філософських наук (акад. О. С. Онищенко), спеціальних історичних дисциплін, зокрема, за спеціальністю «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» (Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна, І. Б. Матяш, М. М. Романюк, В. С. Чижко та ін.), «Археологія України» (Л. І. Крушельницька, І. Г. Шовкопляс та ін.), «Історія України» (П. Т. Тронько, В. Ю. Омельчук та ін.),

філологічних наук (І. Лосієвський), а також технічних наук (С. М. Гриша, О. Є. Литвиненко, В. А. Широків та ін.).

Відкриваються нові фахові часописи – «Бібліотечний вісник» (1993) «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової Палати України», «Вісник ХДАК», книгознавчі журнали «Книжник», «Друкарство», спеціальні аналітичні видання служби СІАЗ НБУВ: «Резонанс» (на основі аналізу матеріалів Інтернет-видань про Україну), «Україна регіональна сьогодні» (на основі аналізу джерел інформації в областях України), ведуться роботи зі створення карти електронних інформаційних ресурсів регіонів України, поповнення та підтримки баз даних «Україна: події, факти, коментарі», «Політичне життя» тощо.

Головні бібліотеки (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Короленка, Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького) та вищі навчальні заклади у галузі культури (Київський національний університет культури і мистецтв, Харківська академія культури) починають видавати власні збірники наукових праць. Крім того, при великих бібліотеках започатковуються серійні видання профільних наукових праць – «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», «Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку», «Збірник наукових праць Науково-дослідного центру періодики (Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника)», «Бібліотечна справа та краєзнавство» тощо.

Започатковуються нові види фахових видань, що відбивають інтеграційні процеси в науковій та державній політиці щодо інформаційних ресурсів України, зокрема, Український реферативний журнал «Джерело»²⁵.

Створюються бібліотечні асоціації, товариства. Статут Української бібліотечної асоціації декларує, що основною метою асоціації є всебічне сприяння розвитку бібліотечної справи і забезпечення права читачів, споживачів інформації на якісне своєчасне бібліотечне та інформаційно-бібліографічне обслуговування читачів, захист соціальних та інших спільних інтересів членів УБА²⁶. Вводяться почесні відзнаки УБА «За внесок у розвиток бібліографії та бібліографознавства», «За відданість бібліотечній справі», «За внесок у бібліотечну освіту», «За внесок у бібліотекознавство» та ін.

Розширення міжнародного співробітництва

Цей процес у бібліотечній галузі зумовлюється розширенням міжнародних зв'язків України, активізацією діяльності національно-культурних організацій української діаспори, посиленням міжбібліотечних контактів і особистого спілкування бібліотекарів України з зарубіжжям. Провідні бібліотеки країни (національна, парламентська, медична, технічна, сільськогосподарська, обласні універсальні, університетські) є членами Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) і беруть участь у виконанні її програм.

Низка українських бібліотек входить до Бібліотечної Асоціації Євразії (БАЄ), створеної у 1992 р. з метою збереження та розвитку єдиного інформаційно-гуманітарного простору, підтримки діалогу по всьому полю діяльності у галузі культури.

Бібліотеки академічних установ співпрацюють з відповідними структурами Міжнародної асоціації академій наук (МААН). На базі Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського діє Рада директорів бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН, а також щорічно видається спеціальний бібліотечний збірник МААН.

Вітчизняні бібліотеки – активні учасники міжнародного книгообміну. Загальнодержавні, університетські бібліотеки, як правило, мають договори про співробітництво зі спорідненими зарубіжними бібліотеками, здійснюють спільні інформаційні проекти, обмін досвідом, спеціалістами, електронною інформацією.

Бібліотеки України беруть участь у конференціях європейських бібліотек та асоціацій національних бібліотек світу з питань комплектування, формування інформаційних ресурсів, обміну спеціалістами, розгортання спільних проектів, спільного видання монографічних досліджень, публікації рукописних та книжкових джерел, довідників з бібліотечних фондів, зокрема рукописів, стародруків, газет, видань з мистецтва тощо.

Провідні бібліотеки сприяють формуванню українознавчих фондів національних і академічних бібліотек зарубіжжя. Міжнародне співробітництво вітчизняних бібліотек розвивається, головним чином, на основі двосторонніх міжбібліотечних договорів. При цьому перевага надається виявленню у зарубіжних бібліотеках і бібліографічному опису документів, що стосуються України.

Важливою є діяльність українських організацій за рубежом, які допомагають нашим бібліотекам

шляхом гуманітарної допомоги формувати фонди як американськими виданнями і не тільки, так і українознавчими працями української діаспори. Насамперед, тут варто згадати американо-українську фундацію «Сейбр-Світло» (США). Перелік зарубіжних бібліотек, що здійснюють книгообмін, поповнився українознавчими зарубіжними центрами, які зовсім недавно ще входили до числа «закритих», з ідеологічних причин, для України. Серед нових українських партнерів, які здійснюють книгообмін, – бібліотеки Українського наукового інституту при Гарвардському університеті (Ukrainian Research Institute, США), Канадський Інститут українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies, Канада); Бібліотека ім. Симона Петлюри (Франція), Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Сарселлі (Франція), Товариство сприяння розвитку науки у Бонні (Німеччина), яке здійснює централізований книгообмін для німецьких бібліотек, розподіляючи українську літературу, отриману від НБУВ; Бібліотека Українського вільного університету у Мюнхені (Німеччина); Центр українських досліджень (Wuhan University Library) (Китай) та багато інших.

Наприкінці 80-х – початку 90-х рр. були встановлені тісні контакти з бібліотеками українських наукових центрів у різних країнах, почався обмін спеціалістами, досвідом формування українознавчих збірок. У цьому процесі активну участь брали співробітники українських і слов'янських відділів бібліотек: наукових бібліотек Гарвардського університету (зокрема, Harvard College Library та Waidener Library, де працював українській бібліотечний фахівець Оксана Процик); Бібліотеки Конгресу США (працював український вчений, бібліограф Богдан Ясинський); Інститут славистики Університету ім. Ернста-Моріца-Ардта у Грейфсвальді, де є ціла кафедра україністики і відповідальна за книгообмін проф. Ульріке Єкуч); Інститут Славистики Університету Ерлан-Нюрнберг у м. Ерланген (Німеччина) (відповідальна Ленка Байер) та ін.

Розгортається співробітництво з зарубіжними організаціями в Україні, зокрема, з представництвом ООН, Британською радою, Французьким культурним центром, Гете-інститутом, Радою міжнародних наукових досліджень, програмою академічних обмінів імені Фулбрайта, Міжнародною асоціацією сприяння співробітництву з науковцями країн СНД (IREX) та ін.

Проводяться міжнародні конференції з актуальних питань діяльності бібліотек у світі, на яких розглядаються питання міжнародної кооперації у

галузі формування інформаційних ресурсів, розвитку науки, культури в сучасному соціокультурному процесі, інформаційно-аналітичної діяльності щодо забезпечення інформацією органів державної влади та управління, розвитку бібліотечно-бібліографічної класифікації, інформаційно-пошукової системи, стратегії комплектування фондів бібліотек, бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек, бібліотечно-інформаційного сервісу тощо.

У 90-х рр. переглядається місце, функції наукової бібліотеки в сучасному суспільстві з урахуванням її ролі як акумулятора та розповсюджувача документально-інформаційних ресурсів у системі індустрії знання, що стрімко зростала напередодні ХХІ ст. і прискорює розвиток двох функцій бібліотеки – культурологічної та інформаційної. У інформаційній галузі бібліотек виникають нові напрями діяльності, розвивається інтегрований напрям бібліотечно-інформаційних технологій. Водночас активно використовуються ретроспективні бібліотечні фонди як джерельна база вивчення історії і культури людства, заповнюються лакуни в історії національної культури українського народу та інших народів, що проживали на її території. Науково-інформаційні технології дають змогу суттєво прискорити усі процеси розроблення наукового знання та введення його в науковий обіг.

Провідні бібліотеки країни розвивають інформаційно-аналітичні, консультаційні служби, розширюють підготовку вторинної інформаційної продукції (бібліографій, рефератів, оглядів, аналітичних матеріалів, експрес-інформації). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України ведуть загальнодержавну електронну базу рефератів вітчизняної наукової літератури і видають Український реферативний журнал «Джерело» у трьох серіях (технічній, природничій, гуманітарній).

Об'єктивні процеси розвитку наукових бібліотек зумовлюють появу нових структурних підрозділів, які перетворюються на бібліотечно-інформаційні та науково-дослідні центри і дають змогу виконувати нові функції бібліотекам. Цей процес характеризується необерненим перетворенням бібліотек зі сховищ документів у сховища знань. Нові структури, створені на базі бібліотек, починають перебирати на себе функції національних інституцій. Таким прикладом є, зокрема, Центр періодики у ЛНБ, СІАЗ та Інститут біографічних досліджень у НБУВ.

Інститут біографічних досліджень, єдиний в Україні національний центр біографістики, де розробляються питання теоретичних, науково-методичних проблем національної біографістики, проводяться історико-біографічні дослідження, збираються та науково опрацьовуються біографії діячів України, створюються бази даних біографічної інформації, зокрема, словникової частини Українського біографічного словника, готуються біографічні видання на основі документальних джерел НБУВ, а також провадиться координація біографічних досліджень у загальнодержавному масштабі.

У бібліотеках створюються центри бібліотечно-інформаційних ресурсів, які покликані розробляти інформаційні технології в бібліотеках, механізми комп'ютеризації бібліотек, упроваджувати програмно-технологічні комплекси щодо комплектування, обробки нових надходжень, формування електронного каталогу, напрацьовувати механізми дії бібліотек як компонентів глобальних комп'ютерних мереж, створювати інформаційні ресурси і бази даних, які б сприяли розкриттю фондів бібліотек та пошуку у світовому документальному потоці, забезпечувати інформаційне обслуговування читачів, створення та підтримку Веб-серверів бібліотек, інтеграцію інформаційних ресурсів.

Бібліотеки перетворюються на інтегративні центри формування, використання і дослідження документальної спадщини різного походження, у т. ч. архівно-бібліотечного зразка, як, наприклад, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, де відбувається формування архіву науки та його дослідження, на базі котрого створюються фундаментальні публікації джерел з історії науки, за допомогою бібліотечних фондів здійснюється реконструкція бібліографічної джерельної бази з історії науки в Україні.

Особлива увага приділяється питанням збереженості бібліотечних фондів. У комплексі проблем збереження книжкових та рукописних пам'яток актуалізуються питання обліку і збереження національної культурної спадщини. З 1992 р. ЮНЕСКО затвердив комплексну програму «Пам'ять світу», спрямовану на здійснення заходів щодо збереження історичної та культурної спадщини людства, накопичених народами духовних цінностей, поширення інформації та сприяння доступу до інтелектуальних скарбів світу. До виконання цієї Програми приєдналися й українські бібліотекарі. Починається вивчення, копіювання та видання шедеврів загальноєвропейської книжкової, рукописної культури, які в змозі сприяти

розвиткові програми «Пам'ять світу». Вже є перші приклади створення фондів цифрових страхових копій унікальних книжок, рукописів. Сьогодні гостро постає питання збереження спадщини тих народів, що проживали на території України упродовж століть та залишили унікальні документальні комплекси пам'яток духовної культури, зокрема, грецького (XVI–XVIII ст.), татарського та єврейського общинного життя у XVIII–XIX ст.

Фахівці бібліотечної справи проаналізували комплекс питань, пов'язаних із сучасними деструктивними факторами, що справляють вплив на збереженість фондів. Основною проблемою збереження є впровадження технологій упередження і нейтралізації деструктивних процесів у кислотному папері, з якого історично була виготовлена переважна більшість друкованої продукції. Важливим також є питання збереження фондів від зношування у процесі використання і фізичних втрат. З цією метою розроблено особливі правила користування рукописами, стародруками, рідкісними виданнями. Вони планово реставруються, переносяться на електронні носії, здійснюється перехід на обслуговування не оригіналами, а їх копіями. Для них створюються особливі умови збереження.

Здійснюється довгострокова загальнодержавна міжвідомча програма збереження, консервації і реставрації бібліотечних фондів, у 1999 р. приймається державна «Програма збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 рр.», якою передбачено комплекс заходів щодо фізичного збереження фондів, страхового копіювання та організації видання пам'яток книжкової культури, проведення державного обліку та реєстрації книжкових пам'яток як національного культурного надбання, що зберігаються в бібліотечних та архівних фондах держави. Того ж року, згідно з урядовою постановою, розпочато створення «Державного реєстру національного культурного надбання», де особлива увага приділялася рукописним книгам, стародрукам, рідкісним виданням, книжковим та рукописним колекціям.

У бібліотеках створюються центри реставрації та консервації документів, покликані проводити дослідження та упроваджувати їх результати в практику організації фізичного збереження фондів: здійснювати біологічний моніторинг екологічного стану книгосховищ та документів, досліджувати фізико-хімічні характеристики паперу й матеріалів, запроваджувати прогресивні технології консервації та реставрації, забезпечувати реставраційні роботи тощо.

Нового змісту набуває культурно-просвітницький напрям діяльності бібліотек. Створюються культурно-просвітницькі та редакційно-видавничі центри, які організовують виставки, зустрічі з видатними діячами науки, культури, освіти, проводять лекційну пропаганду знань, читацькі конференції, здійснюють екскурсійні та інформаційно-рекламні заходи. Редакційно-видавничі центри забезпечують публікацію наукових праць, журналів, бюлетенів та іншої видавничої продукції бібліотек. Створюється позитивний імідж бібліотек.

Науково-дослідна проблематика докорінно змінюється відповідно до нових тенденцій діяльності бібліотек та їх соціальних функцій. Відкриваються наукові теми, у процесі виконання яких досліджуються сучасні проблеми взаємодії бібліотек з державними органами, що визначають основні напрями соціальної політики, розвиток науки і культури України. Велика увага приділяється питанням трансформації бібліотек у сучасні документально-інформаційні центри, які акумулюють, зберігають та активно використовують знання, накопичені людством, справляють вплив на формування духовної культури, забезпечують пріоритетні напрями розвитку економіки, науки, державотворчих процесів, висвітленню науково-інформаційної діяльності наукових бібліотек у відкритому суспільстві, розвитку документно-інформаційних ресурсів та засобів їх використання.

Широко розгортається науково-дослідна та науково-практична діяльність у галузі бібліотечної справи в Україні, з'являються проблемні та комплексні праці, спрямовані на вирішення теоретичних питань бібліотекознавства у нових умовах науково-технічного прогресу. Цей напрям співіснує з розвитком досліджень ретроспективних фондів бібліотек, що дає змогу поєднувати меморіальну функцію бібліотек і включення всієї духовної спадщини українського народу та світової культури в сучасну науку та культуру, сприяє розумінню єдності історичного розвитку нації, держави, людства, а також стимулює процеси державотворення в умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства.

Активізується розроблення проблем книгознавства та бібліографознавства, організації збереження та обслуговування історико-культурними фондами, стародруками, рідкісною книгою, історичними колекціями, нотними і музичними виданнями, а також розпочинається реалізація завдань зі створення національної бібліографії України, ук-

раїномовної книги, наукових каталогів стародруків, нотних, картографічних видань, періодики, образотворчого мистецтва, наукових покажчиків по фондах. Актуалізуються питання камеральних та описових методик наукового описування історико-культурних фондів, колекцій, зібрань, рукописних книг, комплектування рукописних підрозділів бібліотек особовими фондами видатних діячів науки та культури, науково-дослідна робота з фондами, підготовка наукових каталогів та публікацій пам'яток писемної культури, що зберігаються у бібліотечних фондах, і включення їх у сучасний історико-культурний процес стає одним з пріоритетних напрямів книгознавства, розроблення проблем історії книжково-рукописної культури.

На початку 90-х рр. відбувається поєднання традиційних бібліотекознавчих досліджень з новим напрямом, орієнтованим на створення теорій і моделей розвитку інформаційної сфери суспільства у XXI ст.; починають домінувати студії у галузі створення інформаційних технологій бібліотечної справи та електронних ресурсів, передусім, формування електронних каталогів та електронних бібліотек.

Наприкінці XX ст. розпочинається новий етап розвитку бібліотечних наук, на перший план виходять інтеграційні питання інформаціології, бібліотекознавства, документознавства та бібліографії, одночасно, поруч з дослідженням процесів створення, накопичення, обробки і використання інформації відбувається розроблення стратегій бібліотечного розвитку, нових технологій бібліотечного обслуговування, консервації і реставрації фондів, вивчення історії бібліотечної справи в Україні і в світі, більш активно аналізується ефективність бібліотечних мереж і систем, статусу, завдань і функцій бібліотек у контексті соціокультурних змін, вибудовуються прогнози розвитку бібліотечної справи. Виникають нові умови для докорінних змін у практиці бібліотечної справи, а відповідно й у бібліотекознавстві.

Упродовж 90-х рр. формуються центральні та регіональні бібліотечно-інформаційні центри; провідні вчені, досліджуючи проблематику бібліотечно-інформаційної галузі, вирішують питання теорії і практики інформатизації бібліотек, закладають підвалини розвитку програмно-технологічних засобів формування та використання електронних інформаційних ресурсів, тематичних інформаційних Веб-порталів, інформаційної складової світової мережі Інтернет у структуруванні та

формуванні електронних інформаційних ресурсів у галузі науково-технологічної, економічної та культурно-освітньої діяльності в Україні, організації професійної взаємодії між бібліотеками-користувачами з метою створення єдиного електронного каталогу та служби інформаційно-бібліотечного сервісу, підготовки електронних видань фонду рідкісної книги.

Починає реалізовуватися концепція інформатизації наукових бібліотек та створення інтегрованих науково-інформаційних ресурсів.

Формування інфосфери суспільства та народження нової економічної категорії – сукупного поняття «інформаційного ресурсу», який абстрагується від форми, виду, походження документа та змісту його інформації і основну увагу переносить на уніфікацію інформації вторинного рівня та засоби комунікації, відводить сучасній бібліотеці не лише особливу роль у процесі функціонування інфосфери, а й накладає обов'язок гармонізації інформаційної та соціокультурної функцій, перегляду засобів та формування духовних основ нації.

На відміну від інших центрів інформаційних ресурсів, де поняття документного «змісту інформації» є досить абстрактним, бібліотека покликана зберігати, поповнювати та активно включати в наукові дослідження та соціокультурну сферу духовну спадщину людства, формувати менталітет людини нової цивілізації, яка, стаючи людиною світу, черпає свої духовні засади з національної культури.

Примітки

¹ Законодавство – бібліотекам України: довідкове видання. – К., 2000. – Вип. 1. Загальні засади діяльності бібліотек. – Ч. 1. – С. 16–26 (з доповненнями та змінами 1992–1996 рр.).

² Законодавство – бібліотекам України. – С. 143–144.

³ Законодавство – бібліотекам України. – С. 26–32.

⁴ Законодавство – бібліотекам України. – С. 44–57.

⁵ Законодавство – бібліотекам України. – С. 119–115.

⁶ Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», розд. II, ст. 4.

⁷ Закон України «Про обов'язковий примірник документів» // Бібл. вісн., 1999. – № 4. – С. 5.

⁸ Чепуренко, Яна. Система обов'язкового примірника документів в Україні: новий етап розвитку // Бібл. вісн., 1999. – № 4 – С. 9–12.

⁹ Законодавство – бібліотекам України. – С. 148.

¹⁰ Законодавство – бібліотекам України: довідкове видання. – К., 2001. – Вип. 1. Загальні засади діяльності бібліотек. – Ч. 2. – С. 123.

¹¹ Законодавство – бібліотекам України. – Ч. 2. – С. 127–128.

¹² Дубровіна, Л. А. Інститут рукопису: завдання і перспективи // Бібл. вісн. – 1993. – № 3/4. – С. 41–45; Куриленко, Т., Ляшко, С. Інститут біографічних досліджень: напрями діяльності // Бібл. вісн. – 1998. – № 5. – С. 53–56.

¹³ Горовой, В. СІАЗ – нова структура Бібліотеки // Бібл. вісн. – 1998. – № 5. – С. 50–52;

¹⁴ Чепуренко, Я. О. Фонд президентів України як бібліотечно-архівна колекція // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 2–11.

¹⁵ Бібліотечна Україна: довідник / укл. О. Ф. Артем'юк, Т. М. Слепцова. – К., 1996.

¹⁶ Козлюк, П. Етапи становлення медичних бібліотек в Україні // ВКП. – 2003. – № 5. – С. 32.

¹⁷ Кириченко, Л. Добір матеріалів до державних бібліографічних покажчиків // ВКП. – 2003. – № 8. – С. 11–14.

¹⁸ Прокошева, Т. Н. Державна політика в галузі бібліотечної справи в Україні // <http://192.168.4.10/articles/crimea/1998/doc1/doc.3.html>.

¹⁹ Національна електронна бібліотека України: проектні рішення, інформаційні ресурси, вхідні формати / укл. А. О. Чекмарьов та ін.; наук. ред. М. М. Єрмошенко та ін.; Національна б-ка України імені В. І. Вернадського – К., 2000. – 17 с.

²⁰ Павлуша, Т. П. Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції // Бібл. вісн. – 1999. – № 5 – С. 13–14; Вона ж: Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів // Бібл. вісн. – 2000. – № 2 – С. 16–19.

²¹ Дідківська, Г. Г., Дегтеренко, Л. А. «Бути духовно єдиними» // Бібл. вісн. – 1993. – № 1–2. – С. 54–55.

²² Організація діяльності бібліотек: навч.-метод., посіб. / В. О. Ільганаєва, В. Я. Онуфрієва, М. С. Слободяник, В. Г. Попроцька. – Х., 1993; Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек: підручник / В. О. Ільганаєва, Г. Д. Ковальчук, Т. П. Самійленко та ін.: за ред. М. С. Слободяника, В. О. Ільганаєвої. – Харків: Основа, 1993; Організація діяльності бібліотек: навч. посіб. / В. О. Ільганаєва, М. С. Слободяник. – Х.: ХДАК, 1998; Мейжис, И. А. Социально-психологические основы библиотечного обслуживания: учеб. пособие. – Николаев, 1994.

²³ Інформаційний сервіс в Інтернеті: навч. посіб. / В. М. Шейко, Б. М. Смолянський, Л. Я. Філіпова та ін. – Х., ХДАК, 1998.

²⁴ Кушнарченко, Н. Н. Документоведение: учеб. для студентов ин-тов культуры. – Х., 1997; Швецова-Водка, Г. М. Загальне бібліографознавство (Основи теорії бібліографії): навч. посіб. для студ. ін-тів культури. – Рівне, 1995; Вона ж: Типологія документа: навч. посіб. для студ. ін-тів культури. – К., 1998; Соляник, А. А. Документні масиви: навч. посіб. – Х., 2000.

²⁵ Петров, В. Інформаційна революція та її вплив на еволюцію бібліотек // Бібл. вісн. – 2000. – № 2. – С. 18–20.

²⁶ Зареєстр. Міністерством юстиції України 1 серпня 1995 р., Св. 675.